

Algısal Kısıtlamalar ve Gerçeklik Yanılsaması Üzerine Deneme

Gayr Neşriyatı

21.03.2023

Uyanıp uyuyana kadar arada geçen vakitte deneyimlediğimizi sandığımız gerçeklik anlayışımızın temeli, bir yalandan, kolektif duyularımız tarafından bizden bağımsız bir şekilde örülmüş, özenle hazırlanmış bir illüzyondan başka bir şey değildir. Dünyayı algılayışımız duyularımız tarafından yönetilir ve gördüğümüz, duyduğumuz, tattığımız, dokunduğumuz ve kokladığımız şeyler zihnimiz tarafından yorumlanmaya tabidir ve bunlara da geçmiş deneyimlerimiz ve kültürel normlarımız tarafından farklı soslar katılır. Ortalama insanın gerçeklik olarak algıladığı olaylar silsilesi kolektif önyarguları tarafından koşullandırılmıştır, beynin verdiği uyarılardan ibarettir.

Örneğin kulaklar, işitsel aralıklarıyla sınırlıdır ve sadece alıştıkları türden sesleri hoş bulurlar. Atonalite kavramı yahut geleneksel tonal merkezlerin yokluğu bu konuya güzel bir örnek olabilir. Bazı besteciler atonaliteyi yeni fikir ve duyguları ifade etmenin bir aracı olarak benimsemiş olsa da birçokları için bir bilmece olarak kalmıştır. Bu konuda ortaya çıkan ampirik bir gözlem, atonal müziğin sıradan dinleyicinin kulağına genellikle nahos ve zevksiz geldiğidir. Atonaliteye yönelik estetik hoşnutsuzluğun, sıradan insanın bu kendine özgü müziği tanımlayan karmaşık armonileri ve alışılmadık akor ilerlemelerini takdir edememesinden kaynaklandığı iddia edilebilir. Geleneksel dizilerden ve armonik yapılardan uzaklaşan melodik çizgiler, alışılmadık uyumsuzluklarla birleştiğinde, eğitimsiz kulağa yabancı, tanımaz bir ses manzarası oluşturur. Bireyin müzik algısının, maruz kaldığı ve aşına olduğu müzik türünü belirleyen kültürel ve sosyal geçmişinden büyük ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Kulaklarımız, yırtıcı hayvanların sesleri, uyarı sinyalleri ve diğer insanlardan gelen iletişimsel ipuçları gibi hayatta kalmamız ve refahımız için en gerekli olan sesleri algulamak üzere evrimleşmişlerdir. Belirli ses türlerine ve kalıplarına alışmışızdır ve bu tanıdık parametrelerin dışında kalan her şey genellikle nahos veya sarsıcı gelebilmektedir. Kulaklarımızın beklemek ve takdir etmek üzere eğitildiği geleneksel tonal yapılara ve armonik ilerlemelere meydan okuyan atonal müzikte de tam olarak bu durum söz konusudur¹. Bu anlamda kulaklarımız, yerleşik duyuşal parametrelerimizin dışında kalan müziği anlama ve takdir etme yeteneğimizi kısıtlayan sınırlayıcı bir faktör olarak hareket eder. Sesin algılanan "kalitesi", ister hacmi, ister tınısı ya da perdesi olsun, öznel deneyimimizin bir ürünüdür ve sesin kendisine içkin bir özellik değildir. Dahası, sesleri tanımlamak için kullandığımız dil de işitsel algımızın sınırlarını ortaya koymaktadır. Sanki sesler uzamsal bir boyutta yer alan nesnelmiş gibi "yüksek" ve "alçak" perdelerden, "keskin" ve "düz" tonlardan bahsederiz. Oysa ses dalgaları fiziksel varlıklar değil, işitme sistemi tarafından sinirsel sinyallere dönüştürülen hava moleküllerinin sıkışması ve seyrilmesi kalıplarıdır. Dolayısıyla, ses algımız, yalnızca dar bir frekans ve genlik bandını işleyebilen işitsel aygıtımızın yapısıyla zorunlu olarak sınırlıdır. Dahası, kültürel ve dilsel geçmişimiz sesleri yorumlamamızı etkiler, çünkü farklı toplumlar ezan sesi veya araba kornası gibi çeşitli seslere farklı anlamlar ve duygular yükler. Yani kulaklarımızın, eğer ortada zorunlu bir bağ yoksa da, bir şeyleri eksik almamıza yol açabilme ihtimali her zaman mevcuttur. Şimdi diğer duyuya geçelim.

Algının en önemli araçlarından olan göz aygıtının gerçekliği kavrayışımızı nasıl kısıtladığını aydınlatmaya çalışalım şimdi. Görsel duyu da tıpkı işitsel muadili gibi dış dünyayı önceki deneyimler ve kültürel normlar tarafından renklendirilmiş bir mercekten süzerek yorumlamanın öznel etkilerine maruz kalıyor. İnsan gözünün doğası, evrenin daha derinlemesine kavranmasının önünde bir engel teşkil ediyor. İris, göz bebeği, lens, retina vb. her şeyiyle insan gözünün karmakarışık yapısına bir bakın; her bir bileşen bir biyolojik mühendislik içeriyor. Tek bir görevi var ve onu yerine getirmek için her şey birbirine kenetlenmiş durumda. Göz, fiziksel formunun sınırlamalarına zincirlenmiştir. Göz, bir "camera obscura" gibi, dış dünyanın iki boyutlu bir görüntüsünü yakalar ve beynimiz bunu daha sonra üç boyutlu bir zihinsel temsile dönüştürür. Ancak bu temsil, gözü optiğinin doğasında var olan kusurlardan ve beynin bunu yorumlamasından kaynaklanan çarpıklıklar ve illüzyonlarla dolu. Çubuk ve koni adı verilen ışığa duyarlı hücrelerden oluşan retinanın renk ve ışık yoğunluğundaki ince değişimleri algılama yeteneği sınırlıdır ve parlak ışıklar ya da görsel uyaranlardaki hızlı değişimlerden kolayca etkilenebilir. Dahası, görme eylemi ışığın düz çizgiler halinde hareket ettiği varsayımına dayanır ki bu varsayım, parçacıkların aynı anda birden fazla durumda bulunabildiği kuantum düzeyinde yıkılarak "görsel imge" kavramını anlamsız hale

¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2868335/>

getirir. Gerçekten de "görme" kavramı, gözlemci ile gözlemlenen arasında bir ayrımı ima eder ki bu da tüm fenomenlerin birbirine bağlı olduğunu reddeden düalist bir paradigmadır. Bu anlamda "görme" kavramı, algılayan ve algılanan arasında bir ikilik olduğu fikriyle harekete geçen ikili ve çatallı bir gerçekliğin içsel yanlığıyla doludur. Bu görüş, özünde, bütüncül ve düalist olmayan bir algının temelini oluşturan tüm fenomenlerin birbiriyle olan temel bağlılığını zayıflatır. Zira görme eylemi bir özne ve nesne, bir benlik ve bir öteki, bir bilen ve bir bilinen kavramına dayanır. Mekanistik ve indirgemeci bir dünya görüşünün Kartezyen açıdan yoğunlaşmış olan bu paradigma, insan gözünü dış çevreden gelen görsel uyaranları pasif bir şekilde alan bağımsız ve bedensiz bir organ olarak konumlandırır ve dolayısıyla gözlemcinin algılama eyleminde oynadığı aktif ve dinamik rolü takdir etmekte başarısız olur. Bu şeyleşmiş ve atomistik görme anlayışı, gerçeklik olgusunun altında yatan karmaşık bağlantılar ve karşılıklı bağımlılık ağını ihmal etmektedir. Gördüğümüz, daha doğrusu gördüğümüzü sandığımız şey, kültür, dil, tarih ve sosyal normlar gibi sayısız faktör tarafından şekillendirilen ve biçimlendirilen duyu organlarımızın ve sinirsel devrelerimizin bir yapısından başka bir şey değildir. Görüşümüz dünyaya açılan tarafsız ya da nesnel bir pencere değil, duyarlarımızın ham verilerini çarpıtan ve kıran seçici ve taraflı bir filtredir. Bu nedenle, algı ve gerçekliğin doğası hakkında daha incelikli ve bütüncül bir anlayışa sahip olabilmemiz için "görme" kavramının sorgulanması ve yapı sökümü uğratılması gerekmektedir.

Şimdi dokunmak üzerine konuşalım. Dünyanın dokunsal niteliklerini kavradığımız somatosensoryel sistem, bedensel formlarımızın sınırlarının ötesinde yatan bir gerçekliğe yine oldukça kısa bir bakıştan ibaret. "Dokunma" kavramının kendisi, algısal aygıtımızın sınırsızlığını yalanlar çünkü benlik ile öteki arasında, özne ile nesne arasında insan zihninin bir kurgusundan başka bir şey olmayan bir ayrım varsayar. Dokunma duyusu, görünüşte etrafımızdaki dünyayı algılamının doğuştan gelen ve dolaysız bir aracı olsa da, aslında diğer duyarlarımızla aynı sınırlamalara tabidir çünkü dokunma hissi, sinir sistemi aracılığıyla yorumlanması ve işlenmesi için beyne iletilen, deri üzerindeki harici bir nesnenin algılanmasından başka nedir ki? Yine de bu süreç, ben ve öteki arasında, özne ve nesne arasında, herhangi bir nesnel gerçekliğe dayanmayan, daha ziyade insan zihninin bir kurgusu olan bir ayrımı varsayar. Buradaki özne-nesne dikotomisi şeklinde karşımıza çıkan yapı, modern Batı felsefesinin büyük bir kısmının temel varsayımdır. Bu varsayımın göre gözlemci ile gözlemlenen, bilen ile bilinen arasında temel bir ayrım vardır ve gerçeklik hakkındaki söylemlerimizin çoğunda bu ayrım verili olarak kabul edilir. Ancak bu varsayım, fenomenolojiden postmodernizme kadar çeşitli düşünce ekolleri tarafından sorgulanmıştır. Dokunma eylemi algısal deneyimimizin daha geniş bağlamından ayrı olarak anlaşılabilir. Bir şeye dokunmak, bizden bağımsız olarak var olan ayrı bir varlıkla karşılaşmak değil, daha ziyade sürekli akış halinde olan dinamik, akışkan ve sürekli değişen bir dünyayla ilişki kurmaktır. Dokunma duyumuz dünyaya dair çok yönlü algımızın yalnızca bir yönüdür; doğası gereği temelde ilişkisel olan ve ayrı duyumlara ya da ayrı varlıklara indirgenemeyen bir algıdır. "Dokunma" dediğimiz şey, dış dünya ile bedenlerimizi oluşturan karmaşık sinirsel mekanizma arasındaki etkileşimden doğan sonsuz duyular dizisinin primitif bir şekilde birbirine yaklaşımından başka bir şey değildir. İç ve dış arasındaki eşik olan deri, sınırlı duyarlarımızın kavrayışının ötesinde yatan gerçekliğin gerçek doğasını gizleyen bir örtüdür. Tüm olay sonuçta yine insan zihninin aslında aşırı derecede karmaşık ve birbirine bağlı olan bir dünyaya kendi kategorilerini ve ayrımlarını dayatmasının bir başka örneği haline gelir. Bu anlamda, dokunma duyumuzun sınırlamaları sadece fiziksel kısıtlamalardan ibaret olmayıp, algı ve bilişimizin yapısında kök salmıştır. Vulgar'ın fiziki dünyası yanlış bir ontoloji üzerine kurulu hayal güçlerinin bir ürünüdür.

Anarşist Kütüphane

Gayr Neşriyatı
Algısal Kısıtlamalar ve Gerçeklik Yanılsaması Üzerine Deneme
21.03.2023

22.03.2023 tarihinde şuradan alındı: gayrnesriyat.substack.com

tr.anarchistlibraries.net